

ференція, 15 – 16 грудня 2000 р. Тези доповідей. Х., 2000); Тягло А.В. Проблема громадянського виховання (Україна, 2000) // Розвиток демократії в Україні. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 вересня – 1 грудня 2000 р.). Х., 2001. 7. Тягло А.В. Логіка критического мышлення. 2-е издание, исправленное и дополненное. Харьков, 1997. 8. Тягло О.В. Логіка з елементами курсу критичного мислення. Х., 1998. 9. Бандурка О.М., Тягло О.В. Курс логіки. Х., 1999. 10. Огляд семінару можна знайти в Інтернеті за адресою: <<http://www.geocities.com/tyaglo/>>. 11. Тягло А.В. Критическое мышление на основе элементарной логики. Х., 2001. 12. Сорина Г.В. Критическое мышление: статус в современной системе образования // Современная логика: проблемы теории, истории и применения в современной науке. Материалы VI Всероссийской конференции 22 – 24 июля 2000 г. СПб., 2000.

Надійшло до редколегії 03.01.02

О.В. Лавріненко

ПОЕДНАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОСТІ І СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СУЧАСНОЇ БАГАТОСТУПЕНЕВОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У нових умовах розвитку державності та розбудови демократичного суспільства постала проблема підвищення ефективності професійної підготовки [1, с.193; 2, с. 29-32] працівників органів внутрішніх справ у ВПЗ системи МВС України. Це складний та довготривалий процес, який потребує постійного вдосконалення навчально-методичної роботи на основі новітніх досягнень науки та потреб практики [3, с.29; 4, с.138].

В контексті реформування правоохоронної системи та змістовної реорганізації навчального процесу перед вищими навчальними закладами МВС постало, зокрема, завдання оптимального поєднання принципів безперервної освіти, універсальності та спеціалізації освіти, посилення уваги щодо вивчення практично орієнтованих дисциплін.

Відносини, в які вступають працівники органів внутрішніх справ при проходженні служби, є особливим різновидом трудових відносин та мають складну структуру й специфічний суб'єктний склад. З одного боку, – владні, управлінські відносини, що виникають із трудового договору (контракту про службу) і не виходять за межі координатів спільної праці осіб рядового і начальницького складу, будуються по лінії організації та управління спільною працею, реалізуються в рамках трудового колективу органу (підрозділу) і носять характер трудового, а не адміністративного управління. Це обумовлює їх місце як організаційного елемента службово-трудова права, правовідносин і приналежність до предмета трудового права, а не адміністративного, конституційного чи інших галузей права. З іншого боку – відносини, що виникають з приводу здійснення працівником органів внутрішніх справ державно-управлінської, юридично-владної функції, реалізуються за межами трудового колективу, в якому він працює. Ці відносини є комплексним, полігалузевим правовим інститутом, а тому регламентуються нормами різних галузей права (адміністративного, кримінально-процесуального, конституційного та ін.).

З огляду на це, відносини співробітників ОВС, які виникають при здійсненні державно-владних функцій, управлінських повноважень ви-

вчаються курсантами та слухачами Національного університету внутрішніх справ при вивченні таких дисциплін як: адміністративне право та адміністративна діяльність органів внутрішніх справ, кримінальне та кримінально-процесуальне право, конституційне право та ін. Вивченню ж питання щодо правового регулювання процесу трудової діяльності цієї категорії найманих працівників належної уваги не приділялось.

Зараз у системі освіти МВС України накопичений великий досвід щодо напрямів підвищення ефективності навчання спеціалістів-курсистів для органів внутрішніх справ. Організація навчально-методичного процесу в провідному закладі освіти – Національному університеті внутрішніх справ переконливо свідчить, що ефективність навчання безпосередньо залежить від раціонального планування та побудови навчального процесу, функціонування і розвитку останнього у відповідності до сучасних тенденцій розвитку фундаментальних та прикладних наук, досягнень теорії і практики, динаміки цілей і завдань підготовки фахівців.

Зміст навчання визначається навчальними планами і робочими програмами дисциплін, які повинні постійно оновлюватися з урахуванням цілей і завдань навчального процесу на сучасний момент, досвіду викладання дисциплін в базових навчально-наукових комплексах.

На сьогодні, як свідчать наукові дослідження, однією із тенденцій розвитку науки трудового права є включення до предмета цієї галузі права відносин, які виникають при проходженні напівмілітаризованої державної служби, зокрема, особами рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ [5, с.15; 6, с.11].

Враховуючи таку динаміку доктрини трудового права та беручи до уваги, що одними із головних чинників ефективності здійснення на практиці правоохоронних функцій є обізнаність працівника з питань як загального, так і спеціального законодавства про працю, що регламентує службово-трудою та похідні від них відносини, вміння правильно його застосовувати у випадках порушення його прав на безпечні умови праці, нормальну тривалість робочого часу тощо, а також законних інтересів при вирішенні службово-трудова спорів, притягненні до дисциплінарної та матеріальної відповідальності – було б цілком логічним та доцільним врахувати це при викладанні, як вже передбачених на сьогодні державним стандартом професійно-орієнтованих дисциплін, так і ввести відповідні зміни до змісту навчальних планів ВНЗ МВС з метою запровадження нового навчального курсу «Правове регулювання порядку та умов проходження служби працівниками органів внутрішніх справ України».

Для цього необхідно, по-перше, – при викладенні таких тем дисципліни «Трудове право» як: «Поняття, функції та система трудового права»; «Джерела трудового права»; «Суб'єкти трудового права»; «Правовідносини по трудовому праву»; «Трудовий договір»; «Робочий час і час відпочинку»; «Трудова дисципліна»; «Матеріальна відповідальність сторін трудових правовідносин»; «Трудові спори (конфлікти) і порядок їх розв'язання»; «Пеней та допомоги» особливу увагу курсантів звертати на наявність особливостей правового регулювання, зміст і структуру відповідної групи правовідносин: власне службово-трудова відносин; передуючих їм, супутніх чи тих.

що виникають вже після припинення службово-трудових відносин працівників ОВС.

Так, при вивченні, наприклад, основної (зокрема, з огляду на кількість аудиторних занять за навчальним планом) теми «Трудовий договір» слід звертати увагу аудиторії, що за трудовим законодавством розрізняється як загальна правова модель трудового договору, так і її різновиди в залежності від різних критеріїв: терміну, особливостей характеру та кількості трудових функцій, порядку виникнення трудових правовідносин та інших. Одним із таких різновидів є і трудовий договір зі службовцями, які проходять державну службу в органах внутрішніх справ.

При викладенні матеріалу теми слід виокремити наступні особливості інституту трудового договору в системі органів МВС: висока питома вага спеціальних норм в процесі правового регулювання укладення, зміни та припинення трудового договору з працівником; ступінь особистої залежності по службі та суб'єктний склад службово-трудових відносин (контракту про службу) [7, с.96-98]; наявність спеціальних підстав відмови в прийнятті на роботу: відсутність у кандидата громадянства України; членство в політичних партіях та інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не підлягає легалізації або заборонена в судовому порядку; засудження за скоєння будь-якого злочину, незалежно від того, знята чи погашена судимість в установленому порядку; коли особа не досягла встановленого законодавством віку або не пройшла дійсну військову службу; відсутність відповідної фізичної підготовки та незадовільний стан здоров'я; недостатній освітній рівень; відсутність необхідних особистих, ділових та моральних якостей, кваліфікації, стану здоров'я; розширений перелік документів, що подаються кандидатом при вступі на службу; наявність диференційованого (в залежності від категорії складу, посади) освітнього рівня; необхідність для осіб, що вперше вступають на службу, проходження початкової підготовки, стажування, порядок проходження яких залежить від категорії посади; підвищені вимоги до стану здоров'я кандидата та його фізичної підготовки, що перевіряються при проходженні обов'язкового спеціального медичного огляду; особливі нормативні вимоги до ділових, моральних та особистих якостей кандидата; підставою виникнення трудових правовідносин у працівників, як правило, є складний юридичний склад: укладенню контракту про службу передують проведення конкурсу, або крім укладення трудового договору необхідне рішення вищестоящего органу про призначення на посаду; письмова форма трудового договору; виключно контрактна підстава комплектування особового складу; правом прийняття (поновлення) на службу користуються відповідні начальники, перелік яких встановлений відомчими нормативними актами, в залежності від того, наказом якого начальника був раніше звільнений співробітник, та його спеціального звання, підстави звільнення, категорії посади, на яку претендує кандидат, задач та функцій підрозділу, до якого вступає на службу громадянин; призначенню на посаду та присвоєнню спеціального звання передують складання спеціальних заліків, тестів; подовжений термін випробування при прийнятті на службу; особливий правовий режим зміни службово-трудового правовідношення (ис-

реміщення, переводи на іншу місце служби, особливості дисциплінарної відповідальності [8, с.7] та наявність спеціальних підстав припинення трудового договору, спеціальні правові гарантії [9, с.37-46] в процесі існування та після припинення службово-трудових відносин та ряд ш.

По-друге, – для більш детального вивчення механізму диференційної правового регулювання службово-трудових відносин запровадити вивчення в ВНЗ системи МВС навчальний курс «Правове регулювання порядку та умов проходження служби працівниками органів внутрішніх справ України». Курс можна було б структурно віднести до циклу вибіркових навчальних дисциплін, що вивчаються курсантами усіх спеціальностей, а також запропонувати для вивчення слухачам інститутів та факультетів підвищення кваліфікації, заочної форми навчання та постійному особовому складу – професорсько-викладацькому складу вищих навчальних закладів, науковим співробітникам.

Навчальний курс структурно має складатися з восьми тем та передбачати вивчення питань, що стосуються характеристики системи спеціального законодавства про порядок та умови проходження державної служби в органах внутрішніх справ; галузевої приналежності норм, що регламентують роботу працівників ОВС; робочого часу та часу відпочинку; оплати праці; службово-трудової дисципліни; матеріальної відповідальності співробітників органів внутрішніх справ; порядку вирішення трудових спорів осіб рядового та начальницького складу.

Завдання курсу полягає у формуванні у курсантів та слухачів навичок застосування та аналізу діючого законодавства про працю працівників ОВС України.

Мета – досконало вивчити чинне законодавство, що регулює службово-трудові та похідні від них відносини осіб рядового начальницького складу та поглибити знання основних концептуальних положень науки трудового права, трудового законодавства України та практики його застосування.

Вивчення дисципліни має здійснюватися під час читання лекцій, проведення семінарських та практичних занять, шляхом самостійної підготовки і консультацій викладача. Контроль за вивченням курсу здійснюється під час виконання контрольних тестових завдань та при складанні диференційованого заліку.

При вивченні I теми «Законодавство про порядок та умови проходження служби в органах внутрішніх справ» курсанти повинні: засвоїти поняття системи законодавства про службу, зміст основних нормативних актів, що регулюють службу, їх види та вміти дати загальну характеристику цим законодавчим актам; визначити галузеву приналежність норм, які регламентують проходження державної служби в ОВС; значення та прояви єдності і диференціації в процесі правового регулювання праці осіб рядового та начальницького складу; розглянути головні ознаки та поняття службово-трудових відносин працівників.

Розглядаючи II тему «Правове регулювання проходження служби в органах внутрішніх справ», курсанти повинні звернути увагу на вивчення: порядку прийняття на службу в органи внутрішніх справ (трудоий дого-

вір, контракт про службу, його сторони, зміст та значення; порядок встановлення, термін та юридичне значення випробування при прийнятті на службу; поняття та можливі підстави відмови в прийнятті на службу, порядок проходження початкової підготовки та встановлення наставництва; розглянути порядок та умови роботи співробітників за сумісництвом; вичитати процедуру призначення на посади, переміщення й просування по службі; порядок та умови присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань; проведення атестації працівників та її юридичне значення; за своєї підстави звільнення зі служби та розглянути їх класифікацію.

Правові нормативи, режим та облік робочого часу, поняття та види робочого дня працівників ОВС; порядок та умови застосування надурочних робіт в органах внутрішніх справ – всі ці питання вивчаються в III темі спецкурсу «Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку працівників ОВС». В цій же темі курсанти розглядають поняття і види часу відпочинку; порядок та умови надання працівникам відпусток та їх види.

Наступна тема – тема IV «Оплата праці співробітників ОВС. Гарантійні та компенсаційні виплати» передбачає засвоєння змісту нормативних актів, що регулюють порядок та умови виплати грошового забезпечення працівникам ОВС. Особливо розглядаються методи правового регулювання оплати праці осіб рядового і начальницького складу, оплата праці співробітників при відхиленнях від звичайних умов роботи та компенсаційні і гарантійні виплати, передбачені спеціальним законодавством.

Поняття, зміст, методи забезпечення службово-трудової дисципліни; заохочення та дисциплінарні стягнення, які застосовуються до працівників ОВС, їх види та порядок застосування – вивчаються в V темі «Службово-трудова дисципліна».

Тема VI «Матеріальна відповідальність осіб рядового і начальницького складу ОВС за шкоду, заподіяну державі» передбачає засвоєння курсантами та слухачами наступних питань: поняття, ознаки, види, підстави та умови матеріальної відповідальності працівників; порядок визначення розміру шкоди та її відшкодування; обставини, що виключають матеріальну відповідальність працівників ОВС за шкоду, заподіяну державі.

В рамках окремої теми – теми VII «Службово-трудові спори працівників ОВС та порядок їх розв'язання» розглядаються поняття, причини службово-трудових спорів службовців та розкривається порядок їх розгляду.

Тема VIII «Правове регулювання пенсійного та інших видів соціального забезпечення працівників ОВС». Вивчаючи цю тему, курсанти, слухачі торкаються питань щодо: порядку обчислення трудового стажу працівників ОВС, умов особистого обов'язкового державного страхування співробітників; пенсійного забезпечення осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, видів допомоги та умов і порядку їх виплати; видів пенсії, передбачених діючим законодавством.

Підсумовуючи, зазначимо, що застосування принципу поєднання універсальності і спеціалізації освіти у навчальному процесі при підготовці фахівців для системи органів внутрішніх справ є запорукою високої ефективності їх службово-трудової діяльності в майбутньому [10, с. 91–92; 11, с.126-128], а тому має розглядатися як один із напрямів вдосконалення відомчої системи підготовки кадрів.

Список літератури: 1. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи і шляхи розвитку / За ред. В.Б. Авер'янова. К., 1999. 2. Савченко А.О. Місце і роль відомчої освіти в системі національної освіти України // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 9. 3. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Науково-практичний посібник. Х., 1999. 4. Венедиктов В.С. Деякі напрямки метовичного забезпечення навчально-виховного процесу в вузах МВС України // Вісник Університету внутрішніх справ. 1996. Вип. 1. 5. Трудове право України / Под ред. Г.И. Чаяшковой, Н.Б. Болотинной. Х., 1999. 6. Киселев Н.Я. Зарубежное трудовое право: Учеб. для вузов. М., 1998. 7. Воловик В. Про галузеву належність правовідносин, пов'язаних з застосуванням праці мілітаризованих державних службовців // Право України. 1999. №2. 8. Щербина В.І. Дисциплінарія відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Універ. внутр. справ. 1998. 9. Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С., Іншин М.І. Соціально-правовий захист працівників ОВС України / Наук.-практ. посібник. Х., 2000. 10. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (Теоретичні та прикладні аспекти) / За заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Х., 1999. 11. Венедиктов В.С. Організаційно-правові питання підбору персоналу на службу в ОВС України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2001. Вип. 14.

Надійшло до редакції 03.01.02

В.О.Соболев

СОЦІОЛОПЧНА НАУКА І СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Про призначення соціологічних знань у суспільстві написано чимало. У той же час, ретроспективний погляд на розвиток соціології показує, що до визначення їх ролі в суспільному розвитку можна зустріти взаємовиключні підходи. Загальновідоме положення К.Маркса про роль науки в соціальних перетвореннях. «Філософи, – писав К.Маркс, – лише різноманітним способом пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його» [1, с. 3]. О.Конт також бачив призначення соціології як науки в паданні допомоги щодо передбачення майбутніх соціальних змін [2].

Відома і протилежна позиція, що її обґрунтовував Г.Спенсер. Він вважав, що соціолог покликаний лише описувати соціальне життя, його еволюцію, але в жодному разі туди не вторгтися [3].

Серед сучасних соціологів ми можемо зустріти різноманітні підходи до визначення місця і ролі соціології в суспільстві. Широко відома точка зору Е.Гіденса про те, що соціологія пов'язана із соціальною критикою. При цьому Гіденс не зводить критичну функцію соціології до бунтарства і підбурювання, а визначає її як постановку діагнозу про хворий соціальний організм [4, с.30, 32].

Т.Парсонс підкреслює інформаційну функцію соціології. Соціологія, на його думку, покликана дати інформацію про те, що саме слід робити за тих або інших обставин людям у різноманітних статусах і ролях *одного* або декількох різноманітних значень [5].

Інтерес становить підхід до цієї проблеми Г.В.Осипова й А.В.Кабища. Вони вважають, що «соціологічне знання незалежно від його рівня, характеризується двома функціями: функцією пояснення соціальної дійсності і функцією її перетворення» [6, с. 87].